UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

FACULTATEA DE ISTORIE ŞI FILOSOFIE

Cu titlu de manuscris
C.Z.U: 94(=163.2)(478)(043.2)

DUMINICA IVAN

COLONIILE BULGARILOR ÎN BASARABIA (ANII 1806-1856)

611.02 ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Autoreferatul tezei de doctor în istorie

CHIŞINĂU, 2017

Teza a fost elaborată în cadrul Departamentului Istoria Românilor, Universală şi Arheologie, Universitatea de Stat din Moldova

Conducător ştiinţific:
GUMENÂI Ion, doctor habilitat în istorie, conferenţiar universitar, specialitatea 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade).

Referenţi oficiali:
1. DRAGNEV Demir, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, membru corespondent al AŞM.
2. ŢVIRCUN Victor, doctor habilitat în pedagogie, conferenţiar universitar.

Componenţa Consiliului ştiinţific specializat:
1. **TOMULEŢ Valentin**, doctor habilitat în istorie, profesor universitar – ***preşedinte.***
2. **ROTARU Liliana**, doctor în istorie, conferenţiar universitar – ***secretar ştiinţific.***
3. **EREMIA Ion,** doctor habilitat în istorie, profesor universitar.
4. **COCÂRLĂ Pavel,** doctor habilitat în istorie, profesor universitar.
5. **CERVENCOV Nicolai,** doctor habilitat în istorie, conferenţiar universitar.
6. **CERETEU Igor,** doctor în istorie, conferenţiar universitar.
7. **FURTUNĂ Alexandru,** doctor în istorie, conferenţiar cercetător.

Susţinerea tezei va avea loc la 28 aprilie 2017, ora 15^{00}, în şedinţa Consiliului ştiinţific specializat D 30.611.02-03 din cadrul Universităţii de Stat din Moldova, mun. Chişinău, str. A. Mateevici, 60, MD-2009, Republica Moldova, blocul IV, aula 222.

Teza de doctor şi autoreferatul pot fi consultate la biblioteca Universităţii de Stat din Moldova (str. A. Mateevici, 60) şi pe pagina web a C.N.A.A. (http://www.cnaa.acad.md).

Autoreferatul a fost expediat la data de 27 martie 2017.

Secretar ştiinţific al Consiliului ştiinţific specializat,
ROTARU Liliana, doctor în istorie, conferenţiar universitar _____

Conducător ştiinţific,
GUMENÂI Ion, doctor habilitat în istorie, conferenţiar universitar _____

Autor
DUMINICA Ivan _____

(© Ivan Duminica, 2017)

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea şi importanţa temei. Istoria coloniilor bulgarilor din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea este un subiect de cercetare a cărui actualitate este incontestabilă. La moment, comunitatea bulgară aniversează 200 de ani ai existenţei sale în Basarabia. Putem menționa însă că până în prezent studiul acestei teme s-a făcut fragmentar, pe componente. În aceste condiții, prezintă interes tratarea cât mai completă a istoriei stabilirii coloniștilor bulgari în Basarabia, determinarea premiselor și concretizarea particularităților acestui proces de migrare și colonizare. Conform recensământului din 2004 realizat în Republica Moldova, din numărul total al populaţiei republicii de 3 938 679 de persoane, bulgarii constituie 79 520 de persoane sau 2,0%. Ţinând cont de faptul că o bună parte a etnicilor bulgari descendenți ai imigranților transdanubieni sunt aşezaţi în Ucraina de azi (Bugeac), unde numărul lor (conform recensământului din 2001 din Ucraina) a fost stabilit la 204 600 de persoane, se poate estima că numărul total al bulgarilor în Republica Moldova și Ucraina este de 284 120 de persoane [37, c. 518, 527]. Se observă clar că ponderea lor este foarte importantă în spaţiul basarabean, mărginit de râurile Prut și Nistru și de Marea Neagră. Relevanţa temei derivă și din faptul că în ultimii ani a crescut foarte mult interesul bulgarilor basarabeni înşişi faţă de cunoaşterea istoriei proprii, a stabilirii şi a dezvoltării lor pe teritoriul Basarabiei. Nu sunt de neglijat problemele legate de procesul formării coloniilor, de relaţiiile cu etniile vecine, de atitudinea autorităţilor față de această comunitate etnică în diferite perioade. De aici derivă și necesitatea pregătirii unor lucrări ştiinţifice, axate pe surse documentare, deci veridice, care ar satisface cerinţele din ce în ce mai exigente ale societății din Republicii Moldova, în general, și ale comunității bulgarilor, în special. Astfel de studii provoacă un interes larg în metropolă (adică în Bulgaria), unde se urmărește cu interes atât istoria diasporei, cât și necesităţile actuale ale bulgarilor de pretutindeni. Actualitatea ştiinţifică a temei constă în faptul că până la moment, în Republica Moldova nu există lucrări speciale consacrate premiselor colonizării, etapelor principale ale acestui proces, politicii ţariste inițiale faţă de coloniști sau eforturilor coloniştilor bulgari pentru menţinerea limbii, tradiţiilor şi obiceiurilor lor.

Scopul lucrării constă în studierea cauzelor, a factorilor obiectivi şi subiectivi care au generat emigrarea bulgarilor de la sud de Dunăre în Basarabia, precum și în analiza proceselor de dezvoltare socială, economică, spirituală a bulgarilor în Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Obiectivele lucrării rezidă în:

- analiza critică a izvoarelor şi a istoriografiei referitoare la subiectele abordate în lucrare;

- identificarea cauzelor care au generat emigrarea bulgarilor în Basarabia;

- determinarea aşezărilor din care au emigrat bulgarii;

- stabilirea etapelor de bază ale emigrării bulgarilor în Basarabia;

- evidenţierea factorilor care au contribuit la migraţia internă a coloniştilor bulgari pe teritoriul Basarabiei;

- localizarea geografică a coloniilor după etapele de bază ale colonizării;

- studierea vieţii social-economice a bulgarilor;

- cercetarea evoluţiei vieţii spirituale în coloniile bulgare.

Metodologia cercetării ştiinţifice. La realizarea tezei s-a acordat preferinţă metodelor problematico-cronologice şi comparativ-istorice, prin intermediul cărora s-a examinat procesul de stabilire şi de dezvoltare socială şi economică a bulgarilor în Basarabia în anii 1806-1856.

Noutatea și originalitatea ştiinţifică a lucrării constă în elucidarea complexă a dezvoltării sociale şi economice a coloniilor bulgare în Bugeac în perioada anilor 1806-1856. În circuitul ştiinţific au fost introduse izvoare noi din arhive, ce îşi aduc aportul la stabilirea punctelor de ieşire a emigranţilor bulgari din metropolă şi la cunoaşterea modului de formare şi organizare a coloniilor. Sub aspect metodologic şi factologic, lucrarea abordează în premieră unele subiecte problematice ale colonizării sudului Basarabiei. Se prezintă locul şi rolul coloniştilor în dezvoltarea acestei regiuni.

Problema ştiinţifică soluţionată constă în *elucidarea* situației coloniilor bulgare din Basarabia în perioada anilor 1806-1856, *fapt care a condus* la completarea subiectului de cercetare cu date noi despre dezvoltarea social-economică și spirituală a coloniștilor, *permițând valorizarea* materialului documentar referitor la tema cercetată.

Rezultatele ştiinţifice principale înaintate spre susţinere. Au fost stabilite şi explicate etapele de emigrare a bulgarilor în Basarabia în anii 1806-1856. Au fost evidențiate localitățile din Bulgaria de unde au emigrat exponenții comunității bulgare în spațiul pruto-nistrean. S-au examinat principalele domenii economice care erau dezvoltate în coloniile bulgare. Au fost analizate procesele culturale care au avut loc în coloniile bulgare din Basarabia în anii 1806-1856. A fost examinată evoluția spirituală a bulgarilor în Basarabia.

Valoarea teoretică și aplicativă a lucrării. Materialele introduse în circuitul ştiinţific vor contribui la intensificarea studierii istoriei comunităţii bulgare din Basarabia. Lucrarea vine să

traseze calea spre cercetarea metodologică a unor probleme, de exemplu dezvoltarea vieţii spirituale a comunităţii bulgare, care până la acest moment nu au fost supuse unor investigaţii complexe.

Implementarea rezultatelor ştiinţifice. Informaţia din teză poate fi utilizată la elaborarea unor cursuri speciale pentru instituţiile de învăţământ superior sau a unor monografii referitoare la istoria etnodemografică şi etnosocială a spaţiului pruto-nistrean. Materialele tezei de doctor pot fi valorificate în elaborarea unui manual la disciplina „Istoria, tradiţiile şi cultura poporului bulgar", ce se predă în şcolile din Republica Moldova, în care contingentul principal îl constituie elevii bulgari. Rezultatele cercetării pot fi utilizate de către autorităţile de stat în elaborarea politicilor de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova și în vederea integrării grupurilor etnice în societatea noastră.

Aprobarea rezultatelor ştiinţifice. Rezultatele ştiinţifice ale cercetării au fost prezentate prin participarea cu comunicări la circa 30 de conferinţe naţionale şi internaţionale: Conferinţa Ştiinţifică Internaţională *Българите в Северното Причерноморие*, ediţia a XII-a (4-6 noiembrie 2011, Sudak, Ucraina); Conferinţa Ştiinţifică Internaţională *Societate, cultură şi politică în Europa de Est. Tradiţii şi particularităţi* (14 iulie 2012, Chişinău); Conférence Scientifique Internationale *La Violence dans le Sud-Est européen. Société. Politique. Culture. Religion* (14-15 decembrie 2012, Chişinău); *Трети международен конгрес по българистика* (23-26 mai 2013, Sofia, Bulgaria); Simpozionul Ştiinţific Internaţional *Politica Marilor Puteri în Balcani şi Europa Centrală* (11-12 octombrie 2013, Chişinău); Conferinţa Ştiinţifică Internaţională *Bulgaristica din Republica Moldova* (3-5 martie 2014, Chişinău); Workshop-ul Internaţional *Аспекти на историческите миграции у българите от Бесарабия* (18 martie 2014, Sofia, Bulgaria); *Четвърти мартенски студентски четения* (27-28 martie 2014, Veliko Târnovo, Bulgaria); Conferinţa Ştiinţifică Internaţională *Етнология на българите* (29 august 2015, Balcik, Bulgaria); Conferinţa Ştiinţifică Internaţională *Identităţi naţionale în dialogul intercultural: unitate prin diversitate* (28-31 octombrie 2015, Chişinău); Conferinţa Ştiinţifică Internaţională *VIII Дриновські читання* (29-31 martie 2016, Harkov, Ucraina) ş.a. O parte din rezultatele ştiinţifice au fost publicate în 10 articole şi studii, ce au apărut în reviste de specialitate şi în culegeri ştiinţifice, editate în ţară şi peste hotare.

Volumul și structura tezei. Teza este structurată în patru capitole, 14 compartimente, ce însumează 157 pagini de text, bibliografie (365 titluri), 8 tabele, 2 diagrame și 2 fotografii.

Cuvinte-cheie: Basarabia, Imperiul Rus, Bugeac, bulgari, colonizare, emigrare, privilegii, colonişti, negustori, mic-burghezi, biserică, şcoală lancasteriană.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** este explicată actualitatea temei, fiind formulat scopul şi principalele obiective, sunt arătate cele mai reprezentative metode de cercetare utilizate şi problema ştiinţifică soluţionată.

În Capitolul I, intitulat **Istoriografia şi sursele istorice referitoare la coloniile bulgare din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea,** într-o manieră problematico-cronologică sunt analizate principalele direcţii şi şcoli istorice care s-au ocupat de abordarea dezvoltării social-economice şi culturale a bulgarilor basarabeni. De asemenea, se face analiza principalelor izvoare, care sunt împărţite în două categorii: inedite şi edite. Aceasta s-a realizat cu scopul de a arăta baza istoriografică şi izvoristică a cercetării pe care am efectuat-o în teza de doctorat. În acelaşi timp, se atrage atenţia asupra neajunsurilor şi chiar a ideilor eronate din lucrările analizate, ce au derivat din cerințele ideologice ale regimurilor în timpul cărora ele au fost elaborate.

Cercetătorii – reprezentanţi ai unei sau altei şcoli istorice – au particularităţile lor în tratarea problemelor ce ţin de istoria etnicilor bulgari din Basarabia. Una din cele mai reprezentative sub acest aspect este şcoala rusă. Dintre lucrările reprezentanţilor acestei şcoli e necesar de menţionat lucrarea funcţionarului rus Pavel Svinin, care a făcut o descriere istorică a regiunii Basarabia [34]. Svinin acordă o atenţie sporită situației demografice din regiune. Din acest punct de vedere, lucrarea sa furnizează informații despre numărul emigranților bulgari din Basarabia, repartizarea acestora pe ţinuturi. În același timp, Svinin a descris detaliat principalele ocupații ale bulgarilor.

Primul studiu special consacrat istoriei bulgarilor din Basarabia aparține funcționarului rus Apollon Skalkovski [35]. În lucrarea sa, autorul prezintă informații prețioase privind numărul coloniștilor, ocupațiile de bază, tradițiile lor etc. Datele statistice prezentate în studiul monografic al lui Skalkovski au o pondere importantă, pentru că autorul a avut acces la arhivele statului și, totodată, a contactat direct cu bulgarii, conturându-se astfel un tablou real, deși nu putem exclude aprecieri subiective, mai ales atunci când Skalkovski se referă la datarea întemeierii primelor colonii sau afirmă că factorul principal în favoarea emigrării a fost încrederea că țarul Rusiei este ocrotitorul tuturor neamurilor slave și creștine din Peninsula Balcanică, aflate sub stăpânirea Imperiului Otoman [35, c. 12].

Alexandr Zaşciuk a abordat pentru prima dată, după războiul din Crimeea (1853-1856), problema demografiei Basarabiei, acordând o deosebită atenție componenței etnice a populației din regiune [20]. Afară de informațiile de ordin statistic, care nu diferă substanțial de cele ale lui

A. Skalkovski, A. Zaşciuk se referă în mod detaliat la viața economică (ocupațiile agrare, meșteșugurile casnice) și la stările sociale și componența confesională, informația acestuia completând tabloul general al coloniștilor bulgari în această perioadă.

Alexandr Klaus a reliefat trăsăturile specifice ale gospodăriilor agricole bulgare [23]. Autorul furnizează informații cu privire la asigurarea cu pământ a coloniștilor, formele de deținere a pământului, dezvoltarea meșteșugurilor și a comerțului în colonii.

Un alt cercetător care s-a ocupat de istoria comunităţii bulgare din Basarabia este Nicolai Derjavin [19]. Lucrarea slavistului N. Derjavin a constituit o primă monografie cu caracter generalizator, în care, în baza diferitor izvoare (prioritatea fiind acordată de autor celor statistice), a fost cercetată complex o gamă largă de probleme cu privire la colonizare, numărul şi activitatea economică a coloniştilor bulgari. Derjavin este unul dintre primii cercetători care au analizat critic politica țaristă de colonizare. El porneşte de pe poziţia că autorităţile ţariste erau interesate de primirea emigranţilor transdanubieni, dată fiind existența unui deficit de braţe de muncă [19, c. 41-42, 52-53].

Meritul istoriografiei ruse prerevoluţionare constă în colectarea şi sistematizarea unui bogat material informaţional cu privire la coloniştii bulgari. În multe privinţe, acest lucru a fost posibil datorită poziţiei sociale ocupate de către autori, majoritatea lor făcând parte din sistemul administrativ sau militar ţarist. Totodată, acest factor a avut o contribuție negativă, deoarece respectivii autori interpretau emigrarea prin prisma politicii ţariste, care scotea în prim-plan realitățile interne existente în Balcani (situaţia extrem de dificilă în componenţa Imperiului Otoman: impozite mari, represiuni, islamizare şi deznaţionalizare), care au provocat emigrarea bulgarilor. Acest lucru a dus la omiterea unui şir de chestiuni privind interesul autorităţilor ţariste de a popula o serie de teritorii cucerite, slab locuite şi de a forma la hotarele Imperiului Rus zone-tampon locuite de o populaţie slavă, loială Imperiului.

În istoriografia sovietică subiectul legat de colonizarea Bugeacului cu bulgari a fost cercetat, în mare parte, la Chişinău. Postulatul marxist-leninist privind caracterul determinant al relaţiilor economice impunea prioritatea problematicii social-economice în cercetările ştiinţei istorice. În acest sens, este remarcat istoricul chişinăuian Ivan Meşceriuk. În studiul său dedicat mişcărilor sociale ale bulgarilor din Basarabia în anii 1812-1820 [24], având la bază materiale arhivistice, I. Meşceriuk a relevat lupta migranţilor bulgari pentru obţinerea unor drepturi echivalente cu cele acordate cazacilor din Armata de pe Don. Acest fapt prevedea oferirea anumitor privilegii social-

economice. Într-o altă lucrare, dedicată mişcărilor sociale ale coloniştilor în anii 1842-1844 [25], Meşceriuk cercetează subiectul respectiv de pe poziţiile luptei bulgarilor cu samovolniciile administraţiei coloniilor, care oprima şi folosea abuziv munca acestora. Autorul, bazându-se pe postulatele istoriografice sovietice, a omis un factor foarte important, şi anume că unul dintre rolurile principale în aceste mişcări l-au jucat bulgarii înstăriţi, de exemplu familia Mincov din Bolgrad, care au organizat o serie de revolte ale coloniştilor.

Ivan Meșceriuk a pus accentul, pentru prima dată în bulgaristica istorică, pe specificul etnic al emigranţilor, delimitând din masa imigranţilor transdanubieni găgăuzii. Aceasta însă, după părerea noastră, nu poate fi considerată o abordare obiectivă, deoarece în documentele timpului găgăuzii nu erau trataţi aparte, ci erau consideraţi parte componentă a coloniştilor bulgari. La moment, cercetătorii nu dispun de metode obiective care ne-ar permite să delimităm bulgarii și găgăuzii atunci când este vorba despre prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Subiectul emigrării bulgarilor în Basarabia de Sud, în anii 1828-1834, de asemenea a ocupat un loc important în cercetările lui I. Meşceriuk [26]. Această problemă era legată în principal de politica balcanică a Imperiului Rus. Meșceriuk este primul din istoriografia sovietică care critică destul de dur politica ţarismului în Balcani şi explică migraţia bulgarilor, relaționând-o, în primul rând, cu interesele strategice şi geopolitice ale ţarismului. Anume, cu o astfel de politică balcanică (reputaţia Imperiului Rus în faţa popoarelor din Balcani) este asociată atitudinea internă favorabilă în raport cu bulgarii strămutaţi. Meşceriuk a reuşit, pentru prima dată, în baza materialelor de arhivă din Chişinău, să localizeze regiunile de unde au emigrat bulgarii stabiliţi în Bugeac. El indică nu numai regiunea de unde s-a emigrat, ci şi localitatea de origine concretă. Evident, istoricul sovietic trebuia să ţină cont de ideologia perioadei în care a cercetat.

Una dintre principalele lucrări ale lui I. Meşceriuk este dedicată dezvoltării social-economice a coloniilor bulgare din Basarabia de Sud (1808-1856) [28]. Cercetătorul a tratat cu succes două aspecte problematice: social şi economic. Sub aspect social, Meşceriuk a atras atenţia asupra structurii sociale a comunităţii de colonişti, a reliefat problema privind statutul social-juridic al coloniştilor. Sub aspect economic, a făcut descrierea multisectorială a gospodăriilor din colonii (agricultura, creşterea animalelor, viticultura şi pomicultura). El descrie detaliat tendinţa bulgarilor de a înlocui proprietatea funciară de obşte (în devălmăşie) cu proprietatea individual-devălmaşă. Pentru prima dată cercetătorul s-a oprit amănunţit asupra evoluţiei producţiei meşteşugăreşti şi asupra comerţului. Meşceriuk a stabilit că până la venirea migranţilor din perioada războiului ruso-

turc din 1828-1829, în colonii meşteşugurile erau slab dezvoltate şi erau orientate spre satisfacerea cerinţelor interne. Odată cu încheierea războiului din 1828-1829, în colonii pătrunde un număr mare de meşteşugari, ceea ce duce la o creştere semnificativă a acestei ramuri, care capătă caracterul unui furnizor important de mărfuri.

Constantin Poglubco, un alt bulgarist de vază din perioada respectivă, pentru prima dată a enunţat câteva etape concrete de emigrare a bulgarilor în Basarabia. De asemenea, el este primul care a ridicat (şi, cu regret, nu a dezvoltat) întrebarea cu privire la evoluția vieţii culturale a coloniştilor [32].

O abordare completamente nouă în istoriografia sovietică în cercetarea strămutării populaţiei bulgare în Basarabia a propus balcanistul Samuil Bernştein. În baza arhivelor de la Odesa, a reuşit să stabilească legătura dintre emigrarea de după războiul ruso-turc din 1828-1829 şi încercarea guvernatorului general al Basarabiei, M. Voronţov, de a atrage în regiunea administrată de el meşteşugari şi profesionişti ai meseriilor maritime (constructori navali, marinari etc.). Cercetătorul interpretează acest lucru prin prisma necesităţii de dezvoltare a flotei ruse de la Marea Neagră [15]. Acelaşi S. Bernştein a delimitat în calitate de problemă de sine stătătoare periodizarea procesului de emigrare [14].

În epoca sovietică au fost întreprinse primele încercări de a cerceta istoria localităţilor bulgare. În acest sens o să menționăm lucrările lui Gheorghi Stoinov despre satul Chirsovo [36]. Multe lucrări au fost realizate în corelaţie cu datele jubiliare. În anul 1980, în legătură cu a 180-a aniversare a întemeierii satului Tvardiţa, a fost editată o monografie despre această localitate a istoricilor Constantin Poglubco şi Ivan Zabunov [33]. În acelaşi an a fost publicată monografia satului Chiriutnea de către Savelie Novacov şi Nicolai Cervencov [29].

În pofida faptului că documentele importante referitoare la colonizarea sudului Basarabiei de către bulgari la începutul sec. al XIX-lea se află în arhivele din Sankt Petersburg și Moscova, istoriografia rusă modernă acordă acestei probleme o atenție mai redusă. Putem menționa doar monografia Elenei Belova despre politica de migraţie în sudul Imperiului Rus şi strămutarea bulgarilor în ţinutul Novorosia şi Basarabia (1751-1871), care a apărut în anul 2004 [13]. În baza unor materiale de arhivă inedite, cercetătoarea rusă a analizat diferite acte legislative emise de curtea imperială cu scopul reglementării imigrării bulgarilor în provinciile sudice. Ea ajunge la concluzia că guvernul rus, cu toate că a încurajat emigrarea, nu a avut un program bine stabilit de a atrage

bulgarii, astfel încât, din cauza numeroşilor doritori de a părăsi Imperiul Otoman, deseori procesele de migraţie ieşeau de sub controlul administraţiei ruse.

În Republica Moldova s-au evidenţiat cel mai mult în acest domeniu istoricii Nicolai Cervencov şi Ivan Grec, care au publicat în 1993, în limba bulgară, o monografie despre trecutul şi prezentrul bulgarilor din Ucraina şi Moldova [40].

Istoricii bulgarişti din Ucraina sunt preocupaţi în special de problemele emigrării bulgarilor care s-au concentrat în Zaporojie. Explicaţia rezidă în faptul că la mijlocul sec. al XVIII-lea, pe acest teritoriu s-au format primele aşezări bulgare agricole şi militare. Cercetările privind acest segment cronologic aparţin lui Vladimir Milcev [51]. În ultimul timp istoricii ucraineni manifestă un interes sporit pentru studiul problemei originii şi formării comunității de bulgari numite „tukani" (cei mai vechi colonişti, stabiliți în perioada războiului ruso-turc din 1806-1812) în Basarabia de Sud. Ca rezultat al cercetărilor de teren efectuate în Bulgaria, al analizei folclorului bulgarilor basarabeni și al documentelor de arhivă, Vladimir Milcev, Alexandr Gancev și Alexandr Prigarin au dovedit că zona de proveniență a acestora este regiunea Sărnena Sredna Gora din sudul Bulgariei [50].

În istoriografia bulgară, problemele stabilirii şi dezvoltării bulgarilor în Basarabia au început să fie studiate la sfârşitul sec. al XIX-lea. Autorii, de obicei, erau bulgari basarabeni stabiliți în Bulgaria. Primele cercetări în acest domeniu au fost reprezentate de o serie de articole ale lui Gavriil Zanetov [45]. Autorul a încercat să stabilească punctele inițiale de plecare a populaţiei bulgare în baza însemnărilor contemporanilor, precum şi a interviurilor realizate de el însuşi pe teren.

Este cunoscută şi lucrarea lui Iov Titorov, editată la Sofia în anul 1903 [49]. Cartea include materiale inedite despre diferite aspecte ale vieţii bulgarilor în Bugeac, de la strămutarea lor până la modul de funcţionare a comunităţilor.

În perioada interbelică cercetătorii de la Sofia încercau să dovedească că conaţionalii lor din Regatul României trebuiau să se bucure de aceleaşi drepturi şi privilegii pe care le-au avut în Rusia ţaristă, inclusiv de autonomie administrativă. În acest spirit, în 1918, la Sofia a fost editată o monografie semnată de Vladimir Diacovici [43]. Autorul a denumit intenționat lucrarea sa „Basarabia bulgară". Diacovici era fondatorul şi conducătorul societăţii „Uniunea bulgarilor basarabeni". În martie 1918 el elaborează un „Memoriu", care a fost semnat de 57 de membri ai acestei societăţi. Acest document a fost trimis prim-ministrului bulgar Vasil Radoslavov. În memoriu se cerea ca autoritățile bulgare să lupte pentru drepturile conaționalilor din Basarabia, în sensul înființării unei regiuni autonome cu denumirea *Българска Бесарабия* (Basarabia Bulgară). În

1930, fiul său Alexandr Diacovici a reeditat cartea tatălui său, schimbându-i titlul în unul neutru – „Bulgarii în Basarabia” [44]. Lucrarea conţine o serie de date importante privind etapele principale de colonizare a Bugeacului şi explorarea sa din punct de vedere economic.

După o lungă pauză, cercetătorii din Bulgaria se întorc la această temă în 2003. Astfel, istoricul Stefan Doinov, în baza tezei sale de doctorat, a publicat o carte despre bulgarii din Ucraina şi Moldova în perioada anilor 1751-1878 [41]. Având un interes ştiinţific pentru acţiunile militare de pe teritoriile bulgare, el a acordat o atenţie deosebită subiectului privind participarea voluntarilor bulgari la aceste acţiuni şi legătura acestora cu emigrarea. Doinov, printre primii, folosind arhivele de la Sofia, s-a oprit în detaliu asupra situaţiei educaţionale şi bisericeşti din coloniile bulgare.

Luând în consideraţie interesul mare al comunităţii bulgare faţă de bulgarii basarabeni, istoricul din Veliko Târnovo, Kalčo K. Kalčev, în 2009, a editat un curs de lecţii despre apariţia și dezvoltarea etnicilor bulgari în Basarabia [46]. Lucrarea include informații despre principalele evenimente ale istoriei bulgarilor basarabeni, relaţiile lor cu ţara de origine, informaţii despre personalităţi marcante. Pe baza izvoarelor deja publicate Kalčev cercetează şi relevă succint noi aspecte de studiere a istoriei bulgarilor basarabeni.

În cadrul şcolii istorice române, bulgarii au beneficiat de o atenţie specială după anul 1918, atunci când Basarabia a întrat în componenţa României Mari. Caracteristic pentru această şcoală istorică este interesul pentru cauzele emigrării bulgarilor şi evoluţia numărului acestei populaţii în sudul Basarabiei. Primul care a cercetat aceste chestiuni a fost G. M. Dragomir [6]. El a acordat o atenţie deosebită bazei legislative cu privire la reglementarea statutului de colonist.

La rândul său, istoricul Alexandru Arbore, în 1929, a sistematizat datele statistice existente la acel moment cu privire la bulgari [3]. Arbore vine cu documente inedite care reflectă dezvoltarea coloniilor bulgare întemeiate în Dobrogea.

Teodor Holban, în anul 1937, a consacrat bulgarilor basarabeni o serie de articole ce au fost publicate în revista chişinăuiană *Viaţa Basarabiei* [6]. Izvoarele principale la care apelează autorul au un caracter statistic. Holban denotă convingerea că evoluţia şi creşterea numerică a bulgarilor au avut loc datorită eforturilor autorităţilor ruse, „care au purtat o deosebită grijă tuturor coloniştilor străini [...] în special celor de origine slavă” [6, p. 35].

Un succes al istoriografiei române în studiul problemelor bulgarilor basarabeni este publicarea, în anul 1938, la Constanţa, a cărţii lui Dimitar Mincev [10]. Autorul ei a analizat complex procesul de colonizare a regiunii.

În anul 1944, la Bucureşti, Ion Nistor, bazându-se pe materiale arhivistice, pune în valoare date statistice despre bulgarii din Banat şi Basarabia, indicând judeţele, comunele, precum şi numărul de bulgari care locuiau în ele, folosind date din corespondenţa diplomatică austriacă păstrată la Bucureşti [11].

Referindu-ne la sursele istorice, subliniem faptul că la baza cercetării noastre au stat documentele depozitate în Republica Moldova (Arhiva Naţională a Republicii Moldova), Federaţia Rusă (Arhiva Istorică Militară de Stat din Rusia; Arhiva Istorică de Stat din Rusia), Ucraina (Arhiva de Stat din Regiunea Odesa; Arhiva din Ismail) şi Bulgaria (Arhiva Centrală a Statului; Biblioteca Naţională „Sfinţii Chiril şi Metodie").

Dintre documentele editate menţionăm în primul rând pe cele incluse în circuitul ştiinţific de către cercetătorul chişinăuian Toma Bulat, care a publicat două serii de acte: „Divanul Moldovei şi bulgarii din Basarabia. 1810-1812" [4] şi „Ştiri noi cu privire la bulgarii din Basarabia" [5].

Foarte importantă pentru bulgarişti s-a dovedit a fi publicarea în perioada interbelică, sub redacţia lui Stoian Romanski, a unei valoroase culegeri de documente „Bulgarii din Ţara Românească şi Ţara Moldovei", care include diverse rapoarte, dări de seamă, date statistice ş.a. [47].

Documentele din anii 1790-1810 din ANRM, majoritatea – acte domneşti care au fost acordate coloniştilor bulgari de către domnitori, au fost publicate de Ivan Dundarov şi Valentina Pelin în culegerea „Actele domnitorilor moldoveni pentru strămutarea şi stabilirea bulgarilor în Ţara Moldovei în anii 1790-1810" [42].

Ca urmare a activităţii fructuoase în arhivă a cercetătorilor C. Crâjanovscaia şi E. Rusev, a ieşit de sub tipar culegerea de documente „Stabilirea imigranţilor transdanubieni în Basarabia şi activitatea lui A. P. Iuşnevski", dedicată activităţii decembristului A. P. Iuşnevski de selectare a informaţiilor despre coloniştii bulgari din Basarabia la începutul sec. al XIX-lea, cu scopul acordării drepturilor şi privilegiilor pe viitor [21]. Aceasta este prima publicaţie tematică constituită din material arhivistic, care dezvăluie un aspect necunoscut al procesului de stabilire a bulgarilor în Basarabia şi arată cum s-a produs statornicirea imigranţilor bulgari, sub ce formă a decurs lupta lor pentru drepturi şi rolul în această situaţie a administraţiei ţariste.

Cât priveşte descrierea situaţiei social-economice a coloniştilor bulgari pentru perioada supusă studiului, are importanţă catalogul de documente publicat de istoricul Valentin Tomuleţ – „Cronica protestelor şi revendicărilor populaţiei din Basarabia (1812-1828)" [12]. Printre ele găsim informaţii

despre bulgari care s-au adresat către guvernator cu plângeri referitoare la abuzurile comise de poliţia locală, arendatori, concesionari, negustori şi proprietarii de terenuri.

În urma colaborării ştiinţifice româno-bulgare dintre Veselin Traikov şi Constantin Velichi, în anul 1980 a fost editată culegerea de documente referitoare la emigrarea bulgarilor în Ţara Românească în anii 1828-1829 [38]. În culegere au fost incluse şi documente păstrate în Arhiva Naţională din Bucureşti, fondul Visteriei, ce oferă informaţii noi şi unele detalii despre soarta migranţilor bulgari în Ţara Românească. Sunt făcute publice documente necunoscute privind revenirea migranţilor transdanubieni în limitele Imperiului Otoman.

Examinarea istoriografiei şi a surselor istorice ne conduce la concluzia că în prezent, în ştiinţa istorică nu există o lucrare de bulgaristică care să sintetizeze toate informaţiile referitoare la problema emigrării, stabilirii şi dezvoltării bulgarilor în Basarabia pe parcursul primei jumătăţi ai sec. al XIX-lea. Practica istorică a arătat că cercetările au cuprins doar anumite aspecte ale acestui subiect. În perioada ţaristă, informaţii despre imigranţii bulgari deţineau doar oficialii ruşi, care erau interesaţi în general de date statistice, şi preoţii locali, care acordau atenţie obiceiurilor bulgarilor. În perioada interbelică cercetătorii români, cu scopul de a demonstra caracterul românesc al Basarabiei, de asemenea au acordat atenţie datelor cu caracter statistic. În perioada sovietică, postulatul marxist-leninist despre caracterul de bază al relaţiilor economice în societate a determinat prioritatea în ştiinţa istorică sovietică, legată de problematică social-economică. Prin prisma unei dezvoltări economice dinamice a coloniştilor, istoricii trebuiau să arate că în Basarabia, după anexarea ei la Imperiul Rus, s-au creat condiţii favorabile pentru dezvoltarea social-economică a popoarelor. O particularitate a şcolii de bulgaristică sovietică este tendinţa de a trata problema emigrării bulgarilor prin prisma relaţiilor de prietenie ruso-bulgare. Analiza surselor publicate anterior ne-a condus la constatarea că multe din ele nu au fost utilizate în cercetările ştiinţifice. Această situaţie se referă în special la sursele din perioada interbelică, când reprezentanţii istoriografiei române şi bulgare au publicat o serie de date importante privind emigrarea bulgarilor la nord de Dunăre. Ulterior, aceste surse au fost ignorate, deoarece autorii lor erau catalogaţi drept cercetători „burghezi”. Altă constatare rezidă în faptul că la publicarea documentelor de arhivă, cercetătorii contemporani nu verifică utilizarea lor în alte lucrări, fapt care duce la o repetare a publicaţiilor. La fel, în abordarea istoriografică cercetătorii ignoră (sau nu doresc să cunoască) lucrările editate anterior şi încearcă să afirme că ei sunt pionieri în abordarea anumitor tematici. În fine, utilizarea surselor de arhivă

publicate sau inedite poate duce la o reconstrucţie obiectivă şi complexă a istoriei comunităţii bulgare din Basarabia.

Capitolul II, intitulat **Emigrarea bulgarilor în Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea,** evidenţiază principalele cauze şi căi ale emigrării bulgarilor la nord de Dunăre. În principal, se atrage atenţie metodelor prin care guvernul rus a atras emigranţii transdanubieni. În acelaşi timp se vorbeşte despre rolul Imperiului Otoman, ale cărui represiuni îi împingeau pe supuşii bulgari spre emigrare. Se evidenţiază etapele de emigrare a bulgarilor în Bugeac, care în mare parte s-a desfăşurat masiv în timpul şi în primii ani după războaiele ruso-turce din 1806-1812 şi 1828-1829. Se studiază procesul aşa-numitei migraţii interne a coloniştilor în regiunea pruto-nistreană. Drept urmare, se evidenţiază trei direcţii ale migraţiei interne a coloniştilor: de pe pământurile moşiereşti pe pământurile libere ale statului din Bugeac, din colonii în colonii, din oraşe în colonii. Sunt stabilite principalele regiuni şi, în unele cazuri, localităţi de unde au emigrat bulgarii. În premieră este abordat subiectul migraţiei coloniştilor bulgari din Basarabia în Ţara Moldovei.

Materialul prezentat în capitolul dat ne permite să tragem următoarele concluzii. Încă de la începutul sec. al XIX-lea, emigrarea bulgarilor la nord de Dunăre în Principatele Române şi în sudul Imperiului Rus a luat proporţii mari, care s-au amplificat în urma războiului ruso-turc din 1806-1812, atingând apogeul în timpul războiului din 1828-1829. Izvoarele demonstrează că mulţi dintre aşa-zişii „sârbi" stabiliţi în Principatele Române în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea şi chiar la începutul sec. al XIX-lea erau, de fapt, bulgari. În documentele oficiale ale domnilor, pentru evitarea problemelor cu administraţia otomană, care nu dorea plecarea bulgarilor, respectivii erau notaţi ca sârbi. Aici trebuie adăugat şi factorul asemănării limbilor, ceea ce a făcut ca administraţia română să nu facă diferenţa între bulgari şi sârbi, tratându-i ca un tot întreg.

Una dintre formele luptei de eliberare naţională a poporului bulgar a fost participarea detaşamentelor de voluntari de partea armatei ruse în războaiele ruso-turce. Bulgarii s-au dovedit a fi foarte buni traducători şi călăuze. Anume această implicare activă a bulgarilor a atras atenţia guvernului rus, considerându-i un popor loial coroanei ruse.

Datele obţinute ne permit să reanalizăm postulatul istoriografiei sovietice privind cauzele plecării bulgarilor de pe pământurile moşierilor din lunca Prutului pe cele ale statului din Bugeac. Pe lângă intenţia moşierilor şi arendatorilor de a-i obliga pe colonişti să plătească dijma şi să-şi onoreze prestaţia în munca, o cauză importantă este suprapopularea satelor moldoveneşti. Insuficienţa pământurilor arabile a provocat conflicte între imigranţi şi populaţia băştinaşă. De aceea, imigranţii

doreau să se stabilească pe pământurile statului, pe care ar fi putut să le prelucreze, nefiind restrânși de careva circumstanțe. Migraţia intrabasarabeană a bulgarilor în perioada 1812-1828 delimitează câteva direcţii principale: din ţinutul Greceni, Hotărniceni şi Codru, în special, către ţinutul Bender şi, ulterior, în Tomarova, deoarece aici se aflau pământuri libere ale statului. Cei mai mulţi plecau din ţinutul Hotărniceni, din cauza vecinătăţii cu ţinutul Bender. Analiza datelor obţinute în timpul cercetării a arătat că majoritatea coloniştilor emigraţi din oraşele bulgare erau negustori, iar cei emigraţi din sate erau ţărani şi meşteşugari. În această perioadă, din dorinţa de a dezvolta propria flotă la Marea Neagră, guvernul rus încuraja imigrarea persoanelor care aveau profesii maritime. Deranjată de fluxul mare de emigraţie, administraţia otomană a întreprins acţiuni de oprire şi de întoarcere a bulgarilor deja plecaţi. Au fost luate măsuri de micşorare a impozitelor pentru ţăranii bulgari. Printre cei plecaţi în Basarabia şi Principatele Române făceau agitaţie emisarii otomani, care încurajau întoarcerea în Imperiul Otoman, la baştină. Referitor la numărul bulgarilor reveniţi în Imperiul Otoman, există date care variază de la 18 840 [40, p. 21] la 20 839 [22, p. 46] şi 25 000 [26, p. 198-199] de persoane. Bazându-ne pe datele de arhivă, am ajuns la concluzia că în această perioadă s-au întors pe pământurile bulgare 15 000 de persoane [1, inv. 29, d. 490, ff. 355-356, 552-553].

Cea mai mare migraţie la nord de Dunăre a avut loc în timpul şi după războiul ruso-turc din 1828-1829, cifra cunoscută în istoriografie arătând că în perioada 1828-1830 pământurile bulgare au fost părăsite de 140 000-150 000 de bulgari. Ea este susţinută de St. Doinov [41, p. 111], pe când Hr. Gandev aduce cifra de 130 000 de emigranţi din pământurile vestice bulgare [39, p. 624]. Etnograful din Sliven, S. Tabakov, consideră că la mijlocul lui aprilie 1830, pe câmpia Aitos, s-au adunat 100 000 de persoane din regiunile Sliven, Aitos şi Karnobat [48, c. 145]. Bazându-se pe materialele de arhivă, bulgaristul sovietic I. Meşceriuk a considerat că Bulgaria a fost părăsită de 86 700 de persoane [26, p. 90]. V. Kabuzan, la rândul său, menționează că după semnarea Tratatului de la Adrianopol cifra migranților a crescut şi la mijlocul anului 1831, în sudul Basarabiei erau 7 592 de familii, constituite din 38 846 de persoane, iar în 1832 migranţii nou-veniţi numărau 36 529 de persoane [22, p. 44]. Bulgariştii I. Grec şi I. Cervencov, în baza datelor de arhivă, au ajuns la concluzia că la sfârşitul lunii octombrie a anului 1830, în Basarabia au intrat 52 777 de persoane, în 1835, din ei au rămas 33-35 000 de persoane [40, p. 21]. În 1837, în Basarabia se aflau 57 440 de coloniști bulgari. Din punctul nostru de vedere, bazat pe date de arhive ruse, putem vorbi de faptul că în toamna anului 1831, în Basarabia, de peste Dunăre au venit 9 085 de familii (51,5 mii

persoane). În primăvara anului 1832 ei au întemeiat 26 de colonii, cu o populaţie de 11 770 de persoane, iar în coloniile întemeiate anterior puteau fi numărate 24 760 de persoane. În total, s-au stabilit în Basarabia 36 530 de coloniști, pe 243,5 mii desetine de pământ. Prin urmare, 15 mii de migranți s-au întors în Bulgaria, iar restul s-au așezat prioritar în trei ocoale – Ismail, Bugeacul de Sus şi Bugeacul de Jos [1, inv. 29, d. 490, ff. 355-356, 552-553].

În Capitolul III – **Dezvoltarea social-economică a coloniștilor bulgari în Basarabia (1812-1856)** – este cercetată politica Imperiului Rus de acordare de privilegii bejenarilor de peste Dunăre. Sunt prezentate acțiunile bulgarilor pentru revendicarea statutului lor social-juridic de colonist. În capitol se face evaluarea nivelului de dezvoltare în colonii a ramurilor economice (agricultura, creşterea animalelor şi meşteşugurile). Cu ajutorul surselor de arhivă este cercetată dinamica extinderii în coloniile bulgare a diferitor culturi agricole. În mod comparativ se prezintă dezvoltarea ramurilor agricole în districtele coloniale, precum și în unele colonii separate. În mod special se vorbeşte despre comerţul intern şi extern, pe care l-au practicat cu succes negustorii de origine bulgară. Se evidenţiază activitatea mic-burghezilor şi negustorilor de ghildă de origine bulgară în oraşele basarabene. Conform surselor istorice în 1846, în Bolgrad locuiau 18 negustori, iar în Comrat – 12. În toate coloniile, numărul comercianţilor neînregistraţi în ghilde a ajuns la 435 de persoane. Datele statistice pentru 1847 atestă că printre coloniștii bulgari erau 13 negustori înregistraţi în ghilde şi 345 de persoane care practicau comerţul fără a fi înscrise în ghildă [18, p. 92]. Se atrage atenţia asupra relaţiilor economice ale coloniştilor bulgari cu coloniștii germani şi cu populaţia autohtonă, care au dus la împrumuturi reciproce în domeniul gospodăresc.

Materialele prezentate în acest capitol permit următoarele concluzii: componenţa socială a imigranţilor transdanubieni, majoritatea cărora erau ţărani, a determinat faptul că principala ocupaţie în colonii a devenit agricultura; ținând cont de condiţiile climaterice din stepa Bugeacului şi de prezenţa unor păşuni întinse, coloniștii bulgari au dat prioritate creşterii animalelor ca ramură economică; stabilirea pe pământuri fertile a permis coloniştilor bulgari să practice agricultura, însă ei trebuiau să depună un efort fizic considerabil pentru prelucrarea pământurilor înţelenite; iniţial, bulgarii au folosit sistemul de agricultură cu ţelină (*залежное земледелие*), care a prevalat până la miljlocul secolului al XIX-lea. Ulterior au început să fie folosite unelte agricole perfecţionate, cum ar fi plugul perfecţionat, utilizat „pentru aratul pământurilor uşoare şi pentru aratul pământurilor înţelenite”. Astfel, sistemul de agricultură cu ţelină a fost înlocuit de sistemul de agricultură cu pârloagă (*переложное земледелие*).

Proprietatea în devălmăşie asupra pământului, agricultura extensivă, o anumită atitudine distantă a coloniştilor şi conservatismul lor au constituit factori care au împiedicat trecerea coloniilor la modul de producţie capitalist. Reorientarea treptată a bulgarilor spre agricultură are loc în anii ’30 ai secolului al XIX-lea, atunci când, potrivit statisticilor, creşte suprafaţa terenurilor cultivate. Economia coloniştilor bulgari se dezvolta ca una comercială şi se orienta în principal spre furnizarea pe piaţă externă şi internă a produselor de origine animală, agricolă şi vitivinicolă. Guvernul rus încuraja includerea negustorilor bulgari în relaţiile marfă-bani. La baza acestei decizii a stat intenţia de a rezolva problemele economice existente în regiune, precum şi de a stabili şi a consolida relaţii comerciale şi economice dintre Rusia de Sud, inclusiv Basarabia, şi Imperiul Otoman. Datorită condiţiilor preferenţiale şi privilegiilor acordate de guvernul rus, din mediul coloniştilor bulgari apar mari proprietari de pământ şi mari negustori. Primii, deja în anii ’30 ai secolului al XIX-lea, întemeiază mari moşii în colonii şi în afara acestora, iar negustorii bulgari dobândesc un mare capital comercial.

Capitolul IV, intitulat **Biserica şi învăţământul în coloniile bulgare basarabene în prima jumătate a secolului al XIX-lea**, are drept subiect de bază situaţia spirituală şi educaţională în coloniile bulgare. Potrivit etnografului rus A. Klaus, către anul 1826, în 33 din cele 60 de colonii erau deja construite biserici [23, p. 342]. În 1832, la iniţiativa şi cu implicarea tutorelui coloniştilor bulgari din Basarabia, generalului Ivan Inzov, Comitetul pentru arhitectură din cadrul Ministerului de Interne aprobă două tipuri de proiecte pentru construcţia lăcaşelor sfinte în coloniile bulgare, autorul cărora a fost arhitectul Alexeev. Lucrările de înălţare a edificiilor se efectuau sub supravegherea protoiereului Aleksandr Saviţki şi a ispravnicului ocolului Bugeacul de Sus, Andrei Ilaşkov (iar din 1844, a succesorului acestuia, Dmitri Koicio) [16, c. 55].

Primele biserici care au început să funcţioneze în coloniile bulgare au fost construite în anul 1812 (casa de rugăciune în colonia Chirsovo), în 1813 (Dezghingea) şi în 1814 (bisericile din coloniile Enichioi, Împuţita şi Caragaci). În 1817, în colonia Valea Perjei a fost ridicată biserica din lemn Sf. Nicolae, iar în 1829, în colonia Zadunaevca a fost înălțată biserica Adormirea Maicii Domnului. Un rol deosebit în viaţa spirituală a bulgarilor basarabeni l-a jucat Catedrala Schimbarea la Faţă a Mântuitorului din centrul administrativ al coloniştilor – oraşul Bolgrad. Pentru construcţia catedralei s-au cheltuit 700 mii de ruble asignate. La 15 octombrie 1838, acest lăcaș dumnezeiesc a fost sfinţit de arhiepiscopul de Chişinău şi Hotin, Dimitrie Sulima [30, p. 113, 114]. În anii ’40 ai

secolului al XIX-lea, în coloniile bulgare locuiau 130 de preoţi şi diaconi şi 333 de cântăreţi [35, c. 133].

În ceea ce privește școlile lancasteriene, menționăm că în coloniile bulgare ele au început să se deschidă din anul 1840. Atunci, conform deciziei ministrului Proprietăţilor de Stat, contele Pavel Kiselev, în colonii a început procesul de instituire a şcolilor [17, p. 22]. Instituţiile de învăţământ erau parohiale, pentru că se deschideau pe lângă biserici. Procesul de instruire se desfăşura în baza „Instrucţiunii despre principalele reguli pentru şcolile din coloniile din mediul rural" (1842). Se preda după metoda lancasteriană: la început profesorul învăţa o grupă mică de elevi buni, apoi fiecare din aceşti elevi primea sub tutelă o grupa mică de copii şi le transmitea cunoştinţele acumulate. Aceasta era cea mai ieftină şi mai rapidă metodă de răspândire a cunoştinţelor. Evidențiem că în 1843, în coloniile bulgare funcţionau 77 de şcoli. Cele mai multe se aflau în districtul Bugeacul de Jos – 23 de şcoli, urma Bugeacul de Sus – 20, Cahul-Prut – 18 şi Ismail – 16 şcoli. Deja în 1844, în colonii erau 90, iar în 1846 – 86 de şcoli. Potrivit lui A. Skalkovski, în 1847, în districtele coloniale erau 90 de instituţii de învăţământ [17, p. 22-23; 35, p. 121]. Nu putem vorbi de o activitate îndelungată a şcolilor în colonii, din cauza poziţiei funcţionarilor din administraţia colonială. Tutorele imigranţilor transdanubieni I. Arendarenko afirma că pentru copiii ţăranilor „educaţia este inutilă şi dăunătoare" [33, p. 19]. Deja în 1849, tutorele coloniştilor transdanubieni Mironov a dispus ca şcolile să fie închise, sub pretextul că în coloniile bulgare nu existau clădiri destinate pentru şcoli şi lipseau învăţători. Însă, conform unor date, nu toate coloniile s-au conformat deciziei lui Mironov şi, investind resurse financiare proprii, oamenii continuau să-şi trimită copiii la şcoală [29]. În 1850, în toate şcolile bulgarilor din Bugeac îşi făceau studiile 1 489 de copii, dintre care 734 nu şi-au terminat studiile [2, inv. 1, d. 5462, f. 2v.].

Un compartiment aparte este acordat învăţătorilor şi preoţilor de origine bulgară, care au activat nu numai în coloniile lor, dar şi în alte sate din întreaga Basarabie. Conform datelor din 1846, în colonii predau 35 de descendenţi ai imigranţilor, 10 mic-burghezi din Ismail, Chişinău, Odesa, Reni şi alte localităţi basarabene şi 5 preoţi.

Materialul din acest capitol ne permite să concluzionăm că în Basarabia, imigranţii bulgari au primit libertate confesională şi, după 1812, în colonii au început să fie construite case de rugăciuni şi biserici. Aceasta se explică prin faptul că bulgarii au înţeles că nu se află temporar în aceste locuri şi că nu vor fi nevoiţi să se întoarcă în Imperiul Otoman. În mediul clericilor coloniști erau preoţi care propagau ideea renaşterii naţionale a bulgarilor. Un exemplu edificator în acest sens

sunt Vasili Manoilov din colonia Chirsovo, Dragni Pascalev, Todor Vlaicov din Tvardiţa, Dmitri Panaiotov din Bolgrad. Deschiderea târzie a primelor şcoli – în anii ’30-’40 ai sec. al XIX-lea – se explică prin faptul că coloniştii au fost nevoiţi să soluţioneze în primul rând problemele de ordin social-economic, stringente, care asigurau existenţa, iar problemele legate de biserică şi şcoală au rămas pe planul doi. Abia după legiferarea statutului social de colonist, imigranţii transdanubieni şi-au îndreptat atenţia spre întemeierea instituţiilor de învăţământ. Materialul studiat ne permite să urmărim tradiţia istoriografiei sovietice, care denotă o tendinţă de a ascunde situaţia obiectivă din învăţământ, de a minimaliza realizările, de a exagera dorinţa coloniştilor de a-şi da copiii la şcoală. În legătură cu aceasta întâlnim afirmaţii precum: „Majoritatea ţăranilor neinstruiţi aveau o dorinţă mare de a obţine cunoştinţe”. În realitate lucrurile stăteau altfel. De fapt, în mediul rural copiii de ţărani deseori lipseau de la ore din cauza muncii pe câmp, iar absenteismul afecta nivelul de cunoştinţe. O altă particularitate a învăţământului în coloniile bulgare era faptul că mulţi învăţători, care nu cunoşteau limba bulgară şi fiind preocupaţi de propria bunăstare financiară, deseori se mutau dintr-o colonie în alta. Schimbarea frecventă a învăţătorilor avea un impact negativ asupra educaţiei copiilor. Un alt factor de încetinire a procesului de învăţământ era cunoaşterea mediocră de către colonişti a limbii ruse, în care se ţineau lecţiile. Deschiderea şcolilor lancasteriene în colonii a reprezentat o etapă importantă în dezvoltarea sistemului de învăţământ. Copiii coloniştilor au avut posibilitatea să primească o educaţie laică, iar o parte din ei au reuşit să urce pe scara socială. Şcolile din coloniile bulgare s-au dovedit a fi nuclee pentru rusificarea şi deznaţionalizarea populaţiei locale. Acest proces coloniştii au încercat să-l oprească prin invitarea unor învăţători din Bulgaria şi prin furnizarea în şcoli a abecedarelor şi cărţilor tipărite în limba bulgară modernă. Analiza surselor ne permite să respingem afirmaţiile oficialilor din administraţia ţaristă precum că coloniştii nu erau interesaţi de educaţie. Invitarea învăţătorilor în colonii, deschiderea şi întreţinerea şcolilor de către comunitate demonstrează contrariul. Astfel, observăm că după numărul de copii care frecventau şcoala, coloniile bulgare cedau locul doar coloniilor germane. Fondarea şi activitatea instituţiilor de învăţământ în coloniile bulgare au dus la apariţia unei generaţii de intelectuali, care şi-au continuat studiile în instituţiile superioare din Rusia. Majoritatea dintre ei au terminat Gimnaziul din Chişinău şi Universitatea din Odesa. Unii au devenit învăţători şi au revenit în localităţile natale, alţii au lucrat în administraţia colonială.

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI

Analiza complexă a materialului documentar de arhivă şi a altor izvoare cu privire la istoria etnicilor bulgari din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea generează o serie de concluzii.

1. În perioada analizată s-a desfăşurat procesul de formare a diasporei bulgare din sudul Basarabiei. Emigrarea bulgarilor din Imperiul Otoman a avut loc în mai multe etape, fiecare etapă având motivaţia sa specifică. Procesele migraţioniste au pornit din cauza politicii Imperiului Otoman de asuprire a supuşilor săi creştini, precum şi a politicii Imperiului Rus, care a căutat să aibă influenţă asupra populaţiei din Balcani şi să colonizeze cu slavi creştini ortodocşi teritoriile cucerite, slab populate din zona Mării Negre. Drept consecinţă, în Basarabia au fost întemeiate colonii de imigranţi transdanubieni. Administraţia ţaristă instituie, în 1818, Comitetul de Tutelă pentru Coloniştii Străini din Sudul Rusiei – organul superior de administraţie şi supraveghere a coloniştilor – le acordă imigranţilor bulgari statutul de colonişti, drepturi civile şi privilegii sociale şi economice importante. Aceste acțiuni au creat condiţii favorabile pentru dezvoltarea social-economică şi culturală a bulgarilor [8, p. 102].

2. Procesul de imigrare a decurs în mai multe etape. Ele au în comun faptul că se desfăşurau de obicei în timpul şi în primii ani de după războaiele ruso-turce. În această lucrare, în cadrul perioadei cronologice cercetate, am identificat patru etape de imigrare a bulgarilor în Basarabia.

a. Prima etapă de emigrare cuprinde perioada sfârşitul sec. al XVIII-lea – primii ani ai sec. al XIX-lea. În acest interval cronologic imigrarea bulgarilor în sud-estul Principatului Moldovei a avut un caracter sporadic şi neorganizat, predominau cazurile singulare. Acest proces are loc în principal în zonele aflate sub administrarea Imperiului Otoman. Bulgarii se stabileau şi în satele moşiereşti (Orac, Mingir, Tomai, Cugurlui ş.a.) din sud-estul Principatului Moldovei pe lângă râul Prut. În perioada dată se formează comunităţi mari de bulgari în oraşele Chişinău, Reni şi Ismail. În acelaşi timp apar primele localităţi bulgare în Bugeac: Vulcăneşti (1723) şi Enichioi (1762). În perioada respectivă, în sud-estul Ţării Moldovei au venit 8 mii de imigranţi balcanici.

b. A doua etapă de emigrare este legată de războiul ruso-turc din 1806-1812 şi de luptele interne dintre feudalii turci din Imperiul Otoman. Drept urmare, emigrarea a luat un caracter de masă. Au continuat strămutările caracteristice primei etape, dar, în acelaşi timp, se observă o concentrare a imigranţilor bulgari în unele sate din Bugeac, unde se stabiliseră confraţii lor în perioada anterioară (Ciişia, Copceac, Curci ş.a.). Pe parcursul acestei perioade, Rusia ţaristă

desfăşoară activ o politică de atragere a ţăranilor balcanici în Novorosia şi Basarabia. Astfel, în aceste regiuni s-au stabilit circa 6 700 de bulgari.

c. A treia etapă de emigrare cuprinde anii 1812-1828. Ea se caracterizează, în primul rând, prin strămutarea în masă a bulgarilor din satele moşiereşti pe pământurile libere din Bugeac, cu scopul de a obţine statutul de colonişti. Către anul 1828, în sudul Basarabiei au venit circa 30 de mii de bulgari. Coloniştii transdanubieni au luptat de la început pentru drepturile promise de guvernul rus (după exemplul privilegiilor şi libertăţilor acordate coloniştilor germani în 1813) şi, ca urmare, în decembrie 1819, printr-un decret imperial special a fost legiferat statutul lor social, juridic şi administrativ. Bulgarii au primit drepturi de colonişti. În această perioadă, în sudul Basarabiei, deja erau întemeiate 57 de localităţi bulgare.

d. A patra etapă de emigrare s-a desfăşurat în timpul războiul ruso-turc din 1828-1829 şi în primii 15 ani după acesta. Perioada dată se caracterizează prin cea mai mare emigrare a populaţiei din Imperiul Otoman la nord de Dunăre (aproximativ 150 de mii de persoane). Iniţial, Rusia a căutat să atragă anumite categorii sociale (meşteşugari şi navigatori), dar din cauza impozitelor mari şi a fricii de represiuni din partea turcilor, refugierea a cuprins în mare parte agricultorii. Din cauza că majoritatea emigranţilor nu au avut un capital iniţial, iar statul rus a alocat resurse financiare limitate, foarte mulţi bulgari reemigrează. Imigranţii bulgari rămaşi au întemeiat în Basarabia 26 de colonii noi (Tvardiţa, Corten, Cuparan ş.a.). În general, în Basarabia erau 83 de colonii ale imigranţilor transdanubieni, acest număr rămânând neschimbat până în 1856. Măsurile benefice operate de guvernul rus în privinţa bulgarilor au dus la creşterea numerică a acestei comunităţi, destul de impunătoare – în anii ’40 ai secolului al XIX-lea numărul acestora ajungând la 77 de mii de persoane.

3. Au fost identificate regiunile şi localităţile din Bulgaria de unde provin majoritatea imigranţilor. Aceste rezultate sunt importante, în special, pentru primele două etape de emigrare, despre care practic lipsesc informaţii în istoriografie. Am constatat că acest proces a cuprins diferite regiuni bulgare, exemplu doveditor fiind colonia Taraclia, întemeietorii coloniei fiind bulgari care proveneau din trei regiuni bulgare: regiunea de sud – Adrianopol, Iambol şi Plovdiv (Babek, Rahmanlii, Kocibirer, Kuciuk-Derbent, Kalaklii, Kulanlii, Kargani, Adrianopol etc.), de nord-est – Ruşciuk şi Şumen (Ruşciuc, Tiurk Smil, Eni Pazar, Kozludja) şi de vest – Sofia (Godeci) [6, p. 151-165].

4. Imigrarea în masă a bulgarilor a avut impact pozitiv asupra situaţiei economice din Basarabia. În primul rând, ei au început să prelucreze pământurile înţelenite din stepa Bugeacului. Principala ramură economică practicată în primii ani era creşterea animalelor (cu preponderenţă – creşterea ovinelor). Practicarea agriculturii se va intensifica în anii ’30 ai secolului al XIX-lea.

În mediul urban bulgarii se ocupau îndeosebi cu grădinăritul şi cu comerţul de mărfuri. Materiale de arhivă noi şi cercetările noastre recente relevă că bulgarii basarabeni s-au încadrat rapid în relaţiile economice şi comerciale din regiune, având un aport însemnat în dezvoltarea relaţiilor comerciale cu Balcanii. În Bugeac coloniştii au avut toate condiţiile pentru păstrarea meşteşugurilor tradiţionale. În plus, ei asimilau activ metodele şi tehnicile agricole din coloniile germane învecinate, precum şi de la populaţia autohtonă.

5. Perioada studiată a fost benefică pentru viaţa spirituală a etnicilor bulgari din Basarabia, printre libertăţile civile acordate de statul rus coloniştilor numărându-se şi libertatea religioasă. Deja la mijlocul anilor ’20 ai secolului al XIX-lea, în 33 din cele 60 de colonii bulgare funcţionau case de rugăciuni şi biserici. Dat fiind că bisericile erau construite numai din banii coloniştilor, înălţarea lăcaşurilor sfinte, în unele cazuri, dura mai mult de cinci ani.

6. Pe lângă biserică, o instituţie importantă în colonii era şcoala. Finanţată de obşte, cu învăţător invitat şi plătit de obşte sau cu preotul paroh drept învăţător, şcoala din colonie (particulară, parohială sau lancasteriană parohială) oferea învăţământ elementar (de nivel primar). Numărul şcolilor, în 1847, ajunge la 90. În această perioadă, intelectualii bulgari fac mai multe tentative de a deschide o instituţie de învăţământ mediu la Bolgrad pentru toţi copiii coloniştilor bulgari. În 1858 a fost fondată Şcoala Centrală (cu statut de gimnaziu) din Bolgrad (*Болградское центральное училище*) – prima instituţie bulgară de învăţământ mediu din Basarabia.

Recomandări:

- continuarea investigaţiei tematicii date prin teze de licenţă, masterat şi doctorat, care ar scoate în evidenţă date noi referitoare la diferite aspecte ale vieţii social-economice, spirituale şi educaţionale a coloniştilor bulgari în trecut;

- explorarea unor arhive noi, îndeosebi din Rusia, Ucraina, România şi Bulgaria, ce vor elucida probleme a căror cercetare cu arhive din Republica Moldova nu este suficientă;

- folosirea materialului analizat pentru cursul de istorie în şcolile bulgare, precum și în cadrul planurilor de studii la Universitatea de Stat din Taraclia „Grigori Țamblak”.

BIBLIOGRAFIE

În limba română:

1. Arhiva Istorică de Stat din Rusia. F. 383 (Departamentul I al Ministerului Proprietăţilor Statului, 1797-1865).
2. Arhiva Naţională a Republicii Moldova. F. 2 (Cancelaria guvernatorului Basarabiei, 1812-1917).
3. Arbore, Al. Informaţiuni etnografice şi mişcări de populaţiune în Basarabia sudică şi în Dobrodgea în veac. XVIII-XIX cu specială privire la coloniile din aceste regiuni. Cernăuţi: Tip. B. Vacarescu, 1929. 106 p.
4. Bulat, T. Divanul Moldovei şi bulgarii din Basarabia. 1810-1812. În: Arhivele Basarabiei. Chişinău, 1929, № 2, p. 8-30.
5. Bulat, T. Ştiri noi cu privire la bulgarii din Basarabia. În: Arhivele Basarabiei. Chişinău, 1931, № 4, p. 213-230.
6. Dragomir, G. Coloniile bulgare din sudul Basarabiei. Tulcea: Tip. Naţională, 1923. 96 p.
7. Duminica, Iv. Cu privire la formarea coloniei bulgare Taraclia, judeţul Akkerman. În: Archiva Moldaviae. Iaşi, 2013, vol. V, p. 151-165.
8. Duminica, Iv. Privilegiile acordate bulgarilor din Basarabia şi din Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În: Revista de etnologie şi culturologie. Vol. IX-X. Chişinău, 2011, p. 101-107.
9. Holban, Th. Numărul bulgarilor în Basarabia. În: Viaţa Basarabiei. Chişinău, 1937, nr. 5-8, p. 697-706.
10. Mincev, D. Bulgarii din Basarabia de Sud. Constanţa: Imprim. „Grafica modernă", 1938. 48 p.
11. Nistor, I. Aşezările bulgare şi găgăuze din Basarabia. (Extras din „Analele Academiei Române", Memoriile Secţiunii istorice. Seria III, tomul XXVI, men. 13). Bucureşti, 1944. 39 p.
12. Tomuleţ, V. Cronica protestelor şi revendicărilor populaţiei din Basarabia (1812-1828) (în baza documentelor depozitate în Fondul 2 „Cancelaria guvernatorului Basarabiei"). Vol. II. Chişinău: CEP USM, 2007. 404 p.

În limba rusă:

13. Белова, Е. Миграционная политика на юге Российской империи и переселение болгар в Новороссийский край и Бессарабию (1751-1871). Москва: РГОТУПС, 2004. 230 с.
14. Бернштейн, С. Основные этапы переселения болгар в Россию в XVIII-XIX веках. În: Советское славяноведение. Москва, 1980, № 1, с. 42-52.
15. Бернштейн, С. Страница истории болгарской иммиграции в Россию во время русско-турецкой войны 1828-1829 гг. În: Ученые записки Института славяноведения. Т. I. Москва-Ленинград, 1949, с. 327-342.
16. Грек, И. Органы управления «задунайскими переселенцами» в первой половине XIX в. În: Страницы истории и этнографии болгар Молдовы и Украины. Кишинев, 1995, с. 33-59.
17. Грек, И. Школа в болгарских и гагаузских поселениях юга Российской империи в первой половине XIX века. Кишинев: Штиинца, 1993. 105 с.
18. Гросул, Я. С. Крестьяне Бессарабии (1812-1861 гг.). Кишинев: Госиздат Молдавии, 1956. 398 с.
19. Державин, Н. Болгарскія колоніи въ Россіи (Таврическая, Херсонская и Бессарабская губерніи). Матеріалы по славянской этнографіи. Сборник за народни умотворения. Кн. XXIX. София, 1914. 224 с.
20. Защук, А. Этнография Бессарабской области. În: Записки Одесского общества истории и древностей. Т. V. Одесса, 1863, с. 491-586.

21. История Молдавии. Документы и материалы. Т. 2. Устройство задунайских переселенцев в Бессарабии и деятельность А. П. Юшневского. Сборник документов. Сост. К. П. Крыжановская, Е. М. Руссев. Под. ред. Л. В. Черепнина. Гл. ред. С. Я. Афтенюк и др. Кишинев: Госиздат. Молдавии, 1957. 691 с.
22. Кабузан, В. М. Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья (конец XVIII – первая половина XIX в.). Кишинев: Штиинца, 1974. 158 с.
23. Клаус, А. Наши колонии. Материалы по истории и статистики иностранной колонизации в России. Вып. I. СПб.: Тип. В. В. Нусвальда, 1869. 516 с.
24. Мещерюк, И. Антикрепостническая борьба гагаузов и болгар Бессарабии в 1812-1820 гг. Кишинев: Государственное издательство Молдавии, 1957. 120 с.
25. Мещерюк, И. Массовое движение в поселениях (1842-1844 гг.). În: История и культура болгар и гагаузов Молдовы и Украины. Кишинев, 1999, с. 61-122.
26. Мещерюк, И. Переселение болгар в Южную Бессарабию 1828-1834 гг. (Из истории развития русско-болгарских дружеских связей). Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1965. 208 с.
27. Мещерюк, И. Развитие тонкорунного овцеводства в Буджаке в 1808-1856 гг. În: Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы. Минск, 1964, с. 412-420.
28. Мещерюк, И. Социально-экономическое развитие болгарских и гагаузских сел в Южной Бесарабии (1808-1856 гг.). Кишинев: АН МССР, Ин-т истории, 1970. 341 с.
29. Новаков, С. Первые шаги на пути к свету и знаниям в бессарабском Кортене. În: Ежегодник Института межэтнических исследований Академии наук Республики Молдова. Т. V. Кишинев, 2004, с. 44-48.
30. Новаков, С., Старостенко, Н. К истории освящения трехпрестольной во имя Преображения Господня, Предтечи Крестителя Иоанна и Архангела Михаила Церкви в колонии Болграде (Бессарабия, 15 октября 1838 г.). În: Славянские культуры в инонациональной среде. Кишинев, 1995, с. 112-116.
31. Новаков, С., Червенков, Н. Прошлое и настоящее с. Кирютня. Кишинев: Штиинца, 1980. 93 с.
32. Поглубко, К. Весна освобождения. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1978. 200 с.
33. Поглубко, К., Забунов, И. Обновленная Твардица. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1980. 140 с.
34. Свиньин, П. Описание Бессарабской области. În: Записки Одесского общества истории и древностей. Т. VI. Одесса, 1867, с. 175-320.
35. Скальковскій, А. Болгарскія колоніи в Бессарабіи и Новороссійскомъ крае. Статистическій очеркъ А. Скальковскаго. СПб.: Въ Типографіи Министерства Внутренних Дел, 1848. 132 с.
36. Стойнов, Г. С. Кирсово: 180 лет Башкўў. Кирсово в прошлом и настоящем. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1990. 128 с.
37. Станчев, М. Болгары в Российской империи, СССР, странах Балтии и СНГ. Том 1 (1711-2006). Статистический сборник. София: АИ „Марин Дринов", 2009. 619 с.

În limba bulgară:

38. Велики, К., Трайков, В. Българската емиграция във Влахия след русско-турската война 1828-1829 гг.: Документи. София: БАН, 1980. 409 с.
39. Гандев, Х. Проблеми на Българското Възраждане. София: Наука и изкуство, 1976. 855 с.
40. Грек, И., Н. Червенков. Българите от Украйна и Молдова. Минало и настояще. София: Издателска къща „Христо Ботев", 1993. 296 с.

41. Дойнов, Ст. Българите в Украйна и Молдова през Възраждането 1751-1878. София: Академическо издателство „Марин Дринов”, 2005. 362 с.
42. Дундаров, И., В. Пелин. Грамотите на молдовските князе за приемането и настаняването на българи в Молдова през 1790-1810 г. Ямбол: Издателска къща „Жельо Учков”, 2005. 148 с.
43. Дякович, В. Българска Бесарабия. Историко-етнографски очеркъ съ спомени за генерала Иван Колев оть съучениците му по гимназия сьотечественици: Вл. Дякович, Д. И. Николаев, П. Бачурски и д-р К. Бачурски. София: Печатница на Акц. Д-во „Радикал”, 1918. 246 с.
44. Дякович, В. Българите в Бесарабия. Кратък исторически очерк с пет приложения. София: б.и., 1930. 118 с.
45. Занетов, Г. Българските колонии в Русия. În: ПСпБКД. Средец, 1891, №№ 37-38, с. 177-193; 1892, № 39, с. 378-385; 1895, № 48, с. 849-898.
46. Калчев, К. Българската етническа общност в Бесарабия (XIX−XX в.). Възникване, развитие, принос в общонационалните процеси. Велико Търново: Унив. Изд. „Св. св. Кирил и Методий”, 2009. 262 с.
47. Романски, Ст. Българит във Влашко и Молдова. Документи. София: Държавна печатница, 1930. 685 с.
48. Табаков, С. История на град Сливен. Том II. София: Печатница С. М. Стойков, 1924. 605 с.
49. Титоров, Й. Българите в Бесарабия. София: Печатница на Г. А. Ножаров, 1903. 352 с.

În limba ucraineană:
50. Ганчев, О., Мільчев, О., Прігарін, О. «Туканци»: питання формування однієї субетнічної групи болгар України. În: З любов'ю до народів: ювілейний збірник на пошану члена-кореспондента НАН України Всеволода Івановича Наулка з нагоди 80-річчя від дня народження. Київ, 2013, с. 95-108.
51. Мільчев, В. Болгарські переселенці на півдні України. 1724-1800 рр. Київ-Запоріжжя: Тандем-У, 2001. 198 с.

ADNOTARE

Autor: Duminica Ivan

Tema: Coloniile bulgarilor în Basarabia (anii 1806-1856). Teză de doctor în istorie. Chişinău, 2017.

Structura tezei: Introducere, patru capitole, concluzii generale şi recomandări, bibliografie (365 titluri), 157 pagini text de bază (fără bibliografie), 8 tabele.

Cuvinte-cheie: Basarabia, Imperiul Rus, Bugeac, colonizare, bulgari.

Domeniul de studiu: Istoria românilor (pe perioade)

Scopul lucrării constă în studierea complexă a proceselor de emigrare şi a dezvoltării social-economice şi spiritual-educaţionale a bulgarilor în Basarabia la începutul secolului al XIX-lea.

Obiectivele lucrării rezidă în: analiza cauzelor care au dus la emigrarea bulgarilor din Imperiul Otoman în Basarabia; identificarea centrelor din care bulgarii emigrau din ţara de baştină; analiza statutului juridic al emigranţilor de la sud de Dunăre în Imperiul Rus; studierea principalelor sfere de activitate economică din coloniile bulgare; cercetarea vieţii bisericeşti şi a învăţământului în coloniile bulgare în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Noutatea ştiinţifică a lucrării constă în elucidarea complexă a problemei colonizării sudului Basarabiei de către etnicii bulgari, a dezvoltării coloniilor bulgare sub aspect social-economic şi spiritual.

Problema ştiinţifică soluţionată constă în *elucidarea* situației coloniilor bulgare din Basarabia în perioada anilor 1806-1812, *fapt care a condus* la completarea subiectului de cercetare cu date noi despre dezvoltarea social-economică și spirituală a coloniștilor, *permițând valorizarea* materialului documentar referitor la tema cercetată.

Valoarea teoretică. Rezultatele obţinute vor contribui la includerea în circuitul ştiinţific a unor date și viziuni noi referitor la premizele colonizării, la relaţiile dintre populaţia baştinaşă şi colonişti, la migraţia internă în cadrul Basarabiei a bulgarilor etc.

Valoarea aplicativă a lucrării constă în faptul că informaţia poate fi utilizată la realizarea unor articole şi studii monografice, la elaborarea manualelor pentru ciclul gimnazial şi liceal, precum şi a cursurilor speciale pentru instituţiile de învăţământ superior referitoare la istoria Basarabiei.

Implementarea rezultatelor ştiinţifice. Rezultatele ştiinţifice au fost implementate prin publicarea a 10 articole şi prezentarea rezultatelor obţinute în cadrul unor conferinţe naţionale şi internaţionale.

АННОТАЦИЯ

Автор: Думиника Иван

Тема: Болгарские колонии в Бессарабии (1806-1856 гг.). Диссертация на степень доктора истории. Кишинев, 2017.

Структура диссертации: введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, библиография (365 наименований), 157 страниц основного текста, 8 таблиц.

Ключевые слова: Бессарабия, Российская империя, Буджак, колонизация, болгары.

Область исследования: история румын.

Цель работы: комплексное изучение процессов переселения и устройства болгар в Бессарабии первой половине XIX века.

Задачи диссертации: анализ причин, приведших к эмиграции болгарских переселенцев в Бессарабию; определение основных центров выхода эмигрантов из болгарских земель; анализ правового статуса задунайских колонистов в Российской империи; изучение основных областей экономической деятельности в болгарских колониях; исследование церковного развития и состояния просвещения в болгарских колониях в первой половине XIX в.

Научная новизна работы заключается в комплексном изучении проблем колонизации Бессарабии болгарами, а также вопросов развития болгарских колоний в социально-экономической и в духовной сферах.

Решение научной задачи состоит в том, что было выявлено состояние болгарских колоний в Бессарабии в период 1806-1856 гг., что привело к обнародованию новых данных о социально-экономическом и духовном развитии колонистов, позволяющих ввести в научный оборот новые источниковые данные по теме рассматриваемой в докторской диссертации.

Теоретическая ценность. Полученные результаты будут способствовать включению в научный оборот новых данных о причинах переселения, отношений между коренным населением и колонистами, а также внутренней миграции болгар в Бессарабии и т.д.

Практическая ценность диссертации состоит в том, что ее результаты могут быть использованы при написании научных статей и монографий по смежной теме.

Внедрение научных результатов. Научные результаты диссертации отражены в 10 статьях и представлены на национальных и международных научных конференциях.

ANNOTATION

Author: Duminica Ivan

Subject: Bulgarian colony in Bessarabia (1806-1856). Ph. D. thesis in history, Chisinau, 2017.

Structure of the thesis: The work consist of annotations, introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 365 titles, basic text on 157 pages, 8 tables.

Key words: Bessarabia, Russian Empire, Budjak, colonization, bulgarians.

Field of study: Romanian modern history

Goal and objectives: The purpose of work is to study the migration process of Bulgarians in Bessarabia and their socio-economic and spiritual-educational development at the beginning of XIX century.

The objectives of the dissertation: identification and analysis of the main causes which lead to migration of Bulgarians from Ottoman Empire to Bessarabia; fixation and geographical localization of the main exit centers of emigrants from Bulgarian lands; analysis of legal status of Transdanubian colonists in Russian Empire.

Scientific innovation and originality: complex elucidation of the colonization problem of the south Bessarabia by the ethnic Bulgarians and the social-economic and spiritual development in the Bulgarian colonies.

Solution of the scientific problem is *to elucidate* the situation of the Bulgarian colonies from Bessarabian between the years of 1806-1812, *fact that led* to enrich the research subject with new data about the socio-economic and spiritual development of the colonists, *allowing* the valorization of the documentary material relating to the explored theme.

The theoretical significance: materials that are introduced into scientific circulation for the first time will contribute to researches of history of Bulgarian ethnic community in Bessarabia.

Applicative value: The results of the investigation can be applied within the training programs in higher education, in writing of scientific works about ethnical and demographic history of the area between Prut and Dniester rivers.

Implementation of the results: obtained scientific results were used in writing of 3 monographs, more than 10 articles, material was presented at national and international scientific conferences.

LISTA LUCRĂRILOR ŞTIINŢIFICE

1. Duminica, Ivan. Cu privire la formarea coloniei bulgare Taraclia, judeţul Akkerman. În: Archiva Moldaviae. Iaşi: s.n., 2013, vol. V, p. 151-165 (c.a. 1,4). ISSN 2067-3930.
2. Duminica, Ivan. Privilegiile acordate bulgarilor din Basarabia şi din Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În: Revista de etnologie şi culturologie. Vol IX-X. Chişinău: Magna-Princeps, 2011, p. 101-107 (c.a. 1). ISSN 1857-2049. (Categoria C).
3. Duminica, Ivan. Violenţa în Bulgaria sub stăpânire otomană – factor al imigrării bulgarilor la nord de Dunăre (sf. sec. al XVIII – înc. sec. al XIX-lea). În: Revista de etnologie şi culturologie. Vol XI-XII. Chişinău: s.n., 2012, p. 119-126 (c.a. 1,3). ISSN 1857-2049. (Categoria C).
4. Duminica, Ivan. Date noi despre Mitropolitul de Silistra Antim (1778−1836). În: Revista de etnologie şi culturologie. Vol. XVI. Chişinău: Garomont, 2014, p. 105-113 (c.a. 0,6). ISSN 1857-2049. (Categoria B).
5. Думиника, Иван. Историографические сведения о болгарах Северного Причерноморья в конце XVIII века. În: Studia Universitatis Moldaviae. Seria „Ştiinţe umanistice". Chişinău: CEP USM, 2015, № 4 (84), p. 61-72 (c.a. 1,4). ISSN 1811-2668 (Categoria B).
6. Duminica, Ivan. Cu privire la bulgarii supuşi străini în Basarabia (anii 1821-1828). În: Revista de etnologie şi culturologie. Chişinău: s.n., 2015. Vol. XVII, p. 72-81 (c.a. 0,7). ISSN 1857-2049 (Categoria B).
7. Duminica, Ivan. Emigranţii bulgari din Basarabia la sfârşitul secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea (repere istoriografice). În: Revista de etnologie şi culturologie. Chişinău: s.n., 2015. Vol. XVIII, p. 79-84 (c.a. 0,7). ISSN 1857-2049 (Categoria B).
8. Думиника, Иван. Румынская историография периода 1918-1944 гг. к вопросу о переселении болгар в Бессарабию в конце XVIII–первой половине XIX вв. În: Българите в Северното Причерноморие. Изследования и материали. Том XI. Одеса–Велико Търново, 2012, с. 39-55 (c.a. 0,9). ISBN 978-966-389-225-2.
9. Duminica, Ivan. Colonizările bulgarilor în Basarabia ca rezultat al Tratatului de pace de la Bucureşti. În: Tratatul de pace de la Bucureşti din 1812: 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus. Materialele Conferinţei Internaţionale. Chişinău, 26-28 aprilie 2012. Chişinău: Pontos, 2012, p. 109-120 (c.a. 1,5). ISBN 978-9975-51-350-0.
10. Duminica, Ivan. Viaţa şcolară în colonia bulgară Taraclia, judeţul Akkerman (1839-1918). În: Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei şi studiului artelor (Ediţia a V-a). Rezumatele comunicărilor. Chişinău: Profesional Service, 2013, p. 49-50 (c.a. 0,2). ISBN 978-9975-4319-6-5.

DUMINICA IVAN

COLONIILE BULGARILOR ÎN BASARABIA (ANII 1806-1856)

611.02 ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Autoreferatul tezei de doctor în istorie

Aprobat spre tipar: 21.03.2017
Hârtie ofset. Tipar ofset.
Coli de tipar.: 1,8

Formatul hârtiei 60x84 1/16
Tiraj 50 ex.
Comanda nr. 6

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
Str. Al. Mateevici, 60. Chişinău, MD 2009